

Landbruget blev til industri

Landmand og organisationsmand. Poul Karshøj gjorde hele turen med i Thy, da landbruget blev forvandlet. Her fortælles om den store omvæltning, da byen og industrien støvsugede landdistrikterne.

Industrialiseringen af landbruget begyndte kort efter afslutningen af Anden Verdenskrig.

De amerikanske og engelske traktorer på luftgummiringe begyndte at komme til landet i slutningen af 1940'erne og blev almindelige i løbet af 1950'erne. Så den tekniske udvikling var ret fremskreden i 1970.

Den slog først igennem i markbruget, senere i staldene, men malkemaskinen havde dog været kendt før krigen og blev hurtigt meget udbredt efter 1945.

Det har været diskuteret, om det var industrialiseringen af landbrugserhvervet, der var skyld i afgang af arbejdskraft fra

Poul Karshøj – ung landmand og ansat hos Jens Kirk på »Thousgaard« i Skinnerup.

landdistrikterne, eller om det var industriens arbejdspladser, der dræned landbruget for arbejdskraft, så det blev nødvendigt med den hurtige tekniske udvikling i landbruget for at fastholde den store produktion og eksport – ja, endda øge den ganske væsentligt.

Det kan i denne forbindelse nævnes, at formandsskabet for Danske Landboforeninger (Hans Pinstrup og Poul Karshøj, min farbror) i 1954 udsendte et særtryk til Landsbladet, hvor det i et »opråb« med store typer blev slået fast: *»Der kan ikke sælges mere end fem millioner svin. Stop derfor udvidelsen af svineproduktionen!«* I 2000 producerede vi 22 millioner svin og afsatte dem.

Det viser mere end mange ord, hvor rivende udviklingen har været – og hvor svært det er at spå om fremtiden.

Jeg er af den overbevisning, at det var byerne og industrien, der støvsugede landdistrikterne for arbejdskraft; der blev lokket med kortere arbejdstid, fri hver weekend, lang sommerferie og dengang højere løn. I dag er lønnen ved landbruget ligeså høj for dem, der vil og kan magte det.

Betydelig reduktion

»Der er så dejligt derude på landet...« skrev H. C. Andersen som bekendt i *»Den*

grimme ælling« for snart 150 år siden; det er der stadig.

Landbruget har ikke ødelagt naturen; det samarbejder og udnytter den givtige natur på naturens præmisser. Der er kun sommer en gang om året, og da høster landbruget grundlaget for det daglige brød til tre-fire gange Danmarks indbyggertal.

Det er byerne med deres enorme mængder affald og vandforbrug, der griber forstyrrende ind i naturens orden.

Det er man opmærksom på, og der er truffet store foranstaltninger i form af f.eks. renseanlæg i byerne og gylletanke ved gårdene. Men forureningen er måske ikke så voldsom som påstået og fremført i »medierne« gennem de sidste 30 år. Miljøhysteriet har imidlertid påført landbruget omfattende restriktioner og kontrolforanstaltninger med tilhørende indberetnings-skemaer.

Og friheden er dermed gået tabt.

Der er krav om »papirusseri«, indberetningsdatoer, øremærkning i husdyrholdet, udbringningsdatoer og uanmeldte besøg af kontrollører. Det har fået mange til at forlade erhvervet og søge ind til byen.

De 200.000 selvstændige landbrug i 1950 svandt ind til 140.000 i 1970 og er i 2000 nede på 52.000 – heraf vel 30.000 deltidsbedrifter. Tallene for Thisted Kommunes bedrifter med husdyrhold viser det samme billede. I 1970 var der 1900 bedrifter – i 2000 var der 600. Altså også nede på en tredjedel på 30 år.

Om det er lykken for erhvervet, samfundet og den enkelte familie? Ja, det må der jo være nogen, der mener, nemlig de, der sidder og trækker i trådene! Det er dem, der lægger de overordnede rammer... eller mangel på samme!

Det har nok været lykkeligt for de landmænd, der ikke magtede at følge med i jaget og honorere kravene til specialiserin-

Fire jyder på »Thousgaard« i Skinnerup. Forkarlen Jens og andenkarlen Erik med to eksemplarer af de jyske heste, der trak det store læs i dansk landbrug, inden traktorerne for alvor rykkede ud på markerne. Billedet er fra 1950. Poul Karlshøj var fodermester på gården.

Ferguson-traktoren fik stor betydning for landbruget – og en stor plads i landbodrengenes bevidsthed. Det fremgår tydeligt af dette billede fra begyndelsen af 1960'erne.

gen. De, der blev tilbage og som er i stand til at leve op til disse krav, kan glæde sig over at leve i det åbne land i pagt med husdyrene og naturen.

Løftestangen, der gjorde landbruget så effektivt, var selvejet, der blev åbnet op for i 1788 med landboreformerne. Men kan det holde i industrialiseringen og stordriften fremover? Næppe; men kun tiden vil vise det.

Men også andelsbevægelsen har sin store betydning.

Det var i Thisted, den første gang blev ført ud i livet, da provst Sonne oprettede Arbejderforeningen i 1844. Det første andelsmejeri blev en realitet i Hjedding 1882 og det første andelsslagteri i Horsens 1887. Derefter gik det rask ud over landet.

Thisted Andelsmejeri kom i 1893. I

1930'erne var der 1400 mejerier – »hvert sogn sit mejeri«. Og hver region fik et slagteri. Oftest til både svin og kreaturer. Thisted Andelssvineslagteri blev etableret 1935. Thyboerne var tilbageholdende og ville først »se tiden an«.

Til gengæld er det »lille« slagteri i Thisted – nu sammenlagt med Fjerritslev – det eneste af de mange slagterier, der er tilbage som selvstændigt foretagende. Alle øvrige er fusionerede i et landsdækkende slagteri – det samme er som bekendt tilfældet med mejerierne.

I andelsbevægelsen har alle lige ret, proprietærer, gårdmænd og husmænd: én mand én stemme.

Det giver styrke og gjorde landbruget til det mest valutaskabende erhverv i forrige århundrede.

Poul Karlshøj på dyrskuet i Thisted i begyndelsen af 1970'erne. Han viser med stolthed ornen »Abjerg« frem. Og ikke uden grund. Den fik 24 point og blev kåret som »fløjorne«.

Bondekultur og »rentedød«

Når det gjaldt foreningssiden, spillede andelsprincippet også en stor rolle i Thy.

Lokale foderstofforeninger blev oprettet – ofte i tilknytning til eller i samarbejde med en brugsforening. Det omfattede korn, foderstoffer, frø, gødning og kemikalier.

I Thisted var det Vestergades Brugsforening (senere Kvikly) og den nu lukkede Nordthy Brugsforening.

De fleste af de lokale foreninger, der formidlede foderstoffer og gødning, er nu samlet i det landsdækkende DLG (Dansk

Landbrugs Grovvarereselskab), der i mange år har haft en afdeling i Thisted – og hvis vartegn har kunnet ses over store dele af byen.

På forsyningsiden har de private købmænd og kornfirmaer spillet en væsentlig rolle og er fortsat med i konkurrencen.

Produktionen vil kunne opretholdes fremover, al jord der må dyrkes, vil blive det af store enheder; store husdyrhold vil omsætte afgrøderne til animalske produkter.

Men bondekulturen – hvor bliver den af? Og landsbyfællesskabet?

Flytter alt dette til parcelhus-kvartererne – til campingpladserne? Vil store enheder i

Dyrskue i Thisted i begyndelsen af 1970'erne.

indbyrdes konkurrence føre til en anden landbokultur?

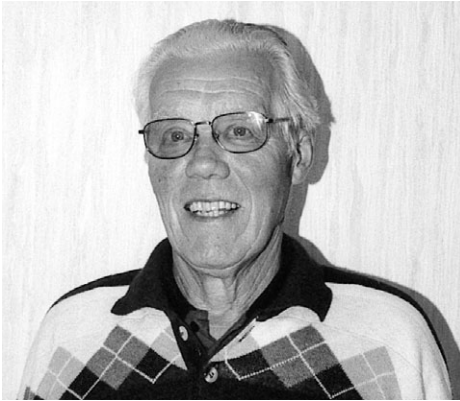
Landbrugets omstilling til industrialisering i 1970'erne og 1980'erne stillede store kapitalkrav, og de landmænd, der ville være med i denne udvikling, investerede i maskiner og bygninger. Det var ofte de unge uden stor egenkapital; det var let at låne penge og få kredit i foderstoffirmaer og hos maskinforhandlere. Men renten steg, priserne på landbrugsprodukterne faldt. Det satte mange i en økonomisk klemme – de blev truet af »rentedøden«.

Det gav anledning til, at der opstod en protestbevægelse »LR 80«; det begyndte på Sjørup-egnen, Haderup-Aulum, og bredte sig til hele landet. Og kom hurtigt til Thy.

Denne protestbevægelse var organiseret uden nogen egentlig forening; det var en protest mod de etablerede landbo- og hus-

mandsorganisationer, lokalt som på landsplan. Og mod regeringen på Christiansborg. Budskabet var enkelt og ikke til at misforstå: Bedre forhold for landbruget!

»LR 80«-folkene protesterede mod ledelsen af deres egne organisationer på lokale møder og på møder ude i landet. Og der blev organiseret trafikklammende traktor-demonstrationer. Også i Thy. Der blev forsøgt med leveringsstop. Ved Foreningen af Jydske Landboforeningers delegeretmøde i Århus forsøgte bevægelsens landsformand at erobre talerstolen, men blev bortvist, da han stod deroppe. Han var ikke delegeret og havde derfor ingen taleret. Men bevægelsen, der heller ikke havde nogen forhandlingsret, lagde stort pres på organisationerne, der indledte forhandlinger med regeringen om støtteordninger med det formål at redde nogle af de bedste landmænd. Resten måtte afvikle deres bedrifter.

Poul Karlshøj, 2002.

Resultatet blev gældssaneringsordningen med omlægning af gæld til mere »rentevenlige« langfristede lån med statsgaranti. I nogle tilfælde direkte afskrivning af gæld. Det fik mange af de mest dynamiske til at overleve – også i Thy – og da fremgangstiderne med stigende jordpriser kom op gennem 1980'erne og 1990'erne havde de et forspring med et moderne produktionsapparat i forhold til dem, der havde holdt en lav investeringsprofil, men til gengæld betalt enhver sit hele vejen.

Og det har givet anledning til megen misundelse.

Nye former for fællesskab

De »LR 80«-folk, der gik på »talerstolen« og førte an i kritikken, blev siden ofte valgt ind i ledelsen af organisationerne – lokalt her i Thy og på landsplan. Og de har måttet erkende, at det er lettere at føre an i kritikken end at få forslag og idéer gennemført, når man selv står med ansvaret. Og jo højere man kommer op i toppen, desto vanskeligere er det at bevare de oprindelige kompromisløse krav.

Men det er alt sammen historie nu.

I 2002 har vi et effektivt og toptunet landbrug; de sidste 30 års udvikling er langtfra forbi.

Nye former for fællesskab inden for landbrugserhvervet er opstået – forhåbentlig med mange af værdierne fra den oprindelige bondekultur og landsbyfællesskab i behold.

Som selvstændig landmand fra begyndelsen af 1950'erne til midten af 1990'erne kan jeg i al fald se tilbage på en aktiv tilværelse i tæt harmoni med dyr og natur.

Et meningsfyldt liv i frihed og selvstændighed – trods alt.

Blå bog

Poul Karlshøj, nu pensioneret landmand, drev gården »Stenager« i Kjeldstrup 1952-1995 med statsanerkendt svineavlscener 1961-1990. Deltog i foreningsarbejdet som gymnastikleder i Brund og Hillerslev gymnastikforeninger – i organisationsarbejdet som bestyrelsesmedlem i Hillerslev Mejeri og Thisted Amts Mejeriforening. Indkaldte til og ledede de første forhandlinger om dannelse af Mejeriselskabet Thy. Medlem af Landboforeningen Nordthys bestyrelse i 24 år, 1957-1982, deraf 18 år som formand. Medlem af Foreningen af Jydske Landboforeningers og Danske Landboforeningers bestyrelser. Medlem af Ægeksportudvalget og Jordbrugskommissionen for det gamle Thisted Amt. Formand for Jydske Svineavlere og i bestyrelsen for Danske Svineavlere. Den jyske forening nedlagt i 1990.